

Ганна ЛИПКІВСЬКА

АРІЯ КИЇВСЬКОГО ГОСТЯ

Частина 1. Столичний шлейф

Люди театру зазвичай вимірюють своє життя сезонами. Але вже майже десятирічне існування театральної премії “Київська Пектораль” привчило нас до дещо іншого режиму: тепер і наприкінці календарного року підбиваємо підсумки, озираємось назад, позначаємо певні орієнтири.

З-поміж київських прем’єр (не дуже численних порівняно з роками попередніми) помітні дві події: “Неймовірний бал” у Театрі російської драми ім. Лесі Українки та “Отелло” у Театрі ім. І.Франка.

Перша – вистава драматичного театру, але без жодного слова з акторських вуст, друга – зазначене в програмці акторське авторство (при, так би мовити, “живому режисерові”) щодо ідеї й концепції в цілому.

Чи варто шукати мистецьку “спорідненість душ” або просто збіг обставин у тому, що майже синхронно режисер Андрій Жолдак і хореограф Алла Рубіна, маючи імпульсом культову кінострічку Еторе Скола “Бал”, реалізують на вітчизняному театральному терені ту саму модель: слова стануть необов’язковими, ба, навіть зайвими на драматичній сцені, коли панує образ і рух (або рух образу? або образ руху?).

Сцена з вистави “Неймовірний бал” А. Ейкборна, режисер Алла Рубіна, Київський Національний театр російської драми ім. Лесі Українки, 2001 р. (світлина Ірини Сомової)

Андрій Жолдак поставив таким чином “Одруження” в Черкаському обласному театрі ім. Т. Г. Шевченка, проартикулювавши не лише посилання на Е. Скола (як присвяту в передмові), але й зв’язок з однойменною п’єсою Гоголя, від якої у виставі – не “літера”, а – мотиви, тема, зрештою – метафізика.

У свою чергу, Алла Рубіна провела молоду генерацію акторів російської драми (найстаршому на сцені – ледь 35) через надзвичайно складний і майже безупинний танцювальний малюнок, у якому навіть і не варто шукати послідовного й зрозумілого сюжету: все це – озвучене впливовою “на біологічному рівні” музикою Горана Бреговича, Ніно Рота, Еніо Моріконе – вічний пошук, вічне протистояння, вічне суперництво між чоловіком та жінкою, людиною та її долею, внутрішнім пориванням та зовнішніми обставинами. “Обслуговуючий персонал” балу спочатку привертає до себе увагу, потім – існує на периферії, як глядачі й тло до аристократичних і вишуканих пар і так само вишуканих, різких, конфліктних па танго, степу, болеро... Додаткові ж пояснення у програмці, де одного з персонажів названо “провідником балу”, іншого – “лжерозпорядником” тощо – виглядають марною перестраховкою: в авторському витворі Алли Рубіної залишено достатній простір для глядацької фантазії, аби уникнути зайвої категоричності й однозначності, яка, зрештою, в театрі лише шкодить.

Загалом же надто тривалий час – мабуть, від десятилітньої давнини феєричного “Кандида” режисера Володимира Петрова – не доводилося бачити на сцені Російської драми такого завзяття, такого шаленого запалу, такого щасливого “кайфу” (перепрошую за вислів – бо інакше не скажеш), який актори отримують від того, що супер-класно

Сцена з вистави “Неймовірний бал” А. Ейкборна, режисер Алла Рубіна, Київський Національний театр російської драми ім. Лесі Українки, 2001 р. (світлина Ірини Сомової)

виконують важку справу. Особливо поціновуєш це в порівнянні з іншими виставами Російської драми, а надто – з її цілковито адекватним самопортретуванням у напівконцертній програмі “І це було... І це буде...”, створеній до нещодавнього 75-річного ювілею. У “Неймовірному балі” ж раптом заблищали-загнали навіть ті актори, яких ми вже звикли зараховувати до “баласту”.

І тут, зрештою, постає ще одна – вже спільна для двох згаданих “варіяцій” балу – проблема (чи лише вітчизняного театру, чи взагалі театру як такого?): виявляється, найголовнішим і найскладнішим на кону є процес народження Слова. Без слів драматичним (!) акторам існувати на сцені легше. Ледь тільки ситуація вимагає *ви-словлення* – починається фальш, у випадку з черкаською виставою – горезвісний “український музично-драматичний театр”. Воістину, “мысль изреченная есть ложь”. Без-словесність можна зробити прийомом, можна побудувати на ній цілковито переконливу й повноцінну художню концепцію (як це ми бачили в “Неймовірному балі”), але враження, нехай доволі тривалі і світлі, минулися, питання ж – залишилося...

...Згадану на початку “Київську Пектораль” було придумано як премію *професійну*, не залежну ні від каси, ні уподобань “начальства”. Такою її титанічно намагалися утримувати кілька перших років, але із зміною команди, що присуджує “Пекторалі”, вона чимраз більше перетворюється на розподіл адміністративних “слонів” – так би мовити, за сукупністю заслуг (на думку не так експертів-фахівців, як міського керівництва та академіків Академії мистецтв України) чи просто за масштаб ролі (як же не дати премію шановному народному артистові іще СРСР, коли він зіграв аж Городничого?!), а не за *якість* – “за гамбурзьким рахунком” – конкретних робіт. Правда, інколи і масштаб, і якість, і “заслуги” збігаються.

“Що, крім Хостікоєва немає акторів?” – чуємо подеколи. Є, звичайно. Але чи зможе хтось із них придумати нове, цілковито ексклюзивне тлумачення, новий обертон конфлікту в “Отелло”, коли за чотириста років чого тільки не вигадували і, здавалося б, вичерпали тему? Анатолій Хостікоєв – зміг. Він, присвятивши виставу своєму батькові, повертаючись до власних генетичних коренів, вбачає в “Отелло” конфлікт навіть не просто релігійний – цивілізаційний (герой бо – хрещений, але *мавр*, радше араб, ніж негр – принаймні мусульманин від народження). Через життя Отелло, кар’єру Отелло, світогляд Отелло, здається, через саму його поставу немовби проходить вододіл, прірва між мусульманською та християнською цивілізацією, які – принаймні, сьогодні – видаються різними планетами, різними Всесвітами і в принципі не можуть збагнути одна одну. Так само проходить цей вододіл і на Кіпрі (місце дії шекспірівської п’єси раптом відкривається в сьогоднішніх реаліях – розділене навпіл за принципом етнічно-релігійним). “...Де він, твій Бог?!” – гарячково кричить Дездемоні цей Отелло, велика наївна дитина і водночас ніби скеля – міцна, непохитна. У його світі те, що він врешті чинить, є нормою, утвердженням справедливості – від того і каяття немає, лише безмежна втома, а потім – потужний вибух,

своєрідне характері, коли Отелло, вигукнувши декілька фраз рідною (певне, осетинською) мовою, стікає чистою “кров’ю” горезвісної хустки, тут – червоної...

На вересневій прем’єрі все це сприймалося як політично супер-злободенне. А Хостікоєва навіть іронічно назвали Бен Ладеном. Проте вистави не робляться за тиждень, сповіді визрівають роками, і глобальна проблема, що постає у виставі, народжена не вчора й, вочевидь, аж ніяк не завтра знайде (якщо знайде взагалі) своє розв’язання.

Інша річ, що кожний актор – навіть такого штибу – усе ж обмежений на кону певною “територією”. І Хостікоєв стає заручником власної ідеї, бо об’єктивно не в стані охопити й замінити собою все решта. Тож заявлений глобальний конфлікт у результаті має, так би мовити, лише одне “крило” – опонентів в Отелло

немає. Християнську цивілізацію представляє метушливий натовп венеційців у карнавальних “обгортках” із золотої парчі; Яго – Богдан Бенюк – просто лакей, дрібний та нестрашний чоловічок (можна, звичайно, і так, але ж яка інтелектуальна енергія потрібна для того, щоб закрутити таку неймовірно розгалужену інтригу та зрушити з місця, розтрощити, знищити такого Отелло?!), Дездемона (Оксана Батько) – безтямне полохливе дівчисько... Почт не грає короля, як належить, і вся вистава розпадається на окремі більш чи менш вдало розіграні епізоди. Щоб вибудувати щось співмірне до Отелло-Хостікоєва, потрібний був би режисер рівня Стуруа чи Някрошюса. Тоді й конфліктне протистояння стало б жорстким і правдивим, і не нагадувало б гру у піддавки, а елементи мусульманської ритуальності були б втілені й вписані у канву вистави значно точніше. Врешті, у деяких журналістських “опусах” довжелезні смуги біленої тканини, що ними, як на похоронній церемонії, обгортає Дездемону Отелло, називають “грязними портянками” – і це не лише виказує необізнаність авторів, а й засвідчує потребу режисерського переосмислення вдало знайденої актором метафори, введення її, за влучною формулою Пітера Брука (якому теж не чужий інтерес до розмаїтої національної екзотики), “у поле спільного для всіх досвіду”.

У виставі ж ми залучаємося більше до індивідуального досвіду – чи до індивідуального (свідомого? інтуїтивного?) геніального прозріння Анатолія Хостікоєва. Можливо, цього й досить. – Принаймні для історії.

Анатолій Хостікоєв - Отелло,
“Отелло” В. Шекспіра,
режисер Віталій Малахов,
Київський Національний театр
ім. І. Франка, 2001 р. (світлина
Олександра Ктитарчука)

Федір Стригун - Андрей, "Андрей" В. Герасимчука, режисер Федір Стригун, Львівський академічний театр ім. М.Заньковецької, 2000 р. (світлина Михайла Курдуса)

Частина 2. Львівські рефлексії

Цього разу Львів – місто для багатьох киян ледь не культове – нарешті припав до серця й мені. Тож егоїстично поспішаю поділитися радістю.

Довгі роки ми перебували з ним у стосунках дистанційованих, без жодної інтимності. Та зараз Львів якось тишком-нишком відчутно "вилюднів" і з пошарпаної околиці Європи стає майже цілковитою Європою (сподіваюся, невідвратно).

Щось зійшлося, щось зв'язалося – і все навколо, навіть попри метеорологічні "принади" сльотавої пізньої осені та передчасної зими, перестало здаватися хронічно чужим і сірим.

Львів тепер, немовби вибачаючись за попередню похмурість, насмішкувато бавиться зі мною. Кілька днів я методично обстежую всю прилеглу територію біля будинку, де зупинилася, – щоб знайти той провулок і ту сповнену помаранчевого світла вітрину, котрі (якось мана!) бачу з вікна. Прямуючи вулицею, навіть знайомою, я ніколи не певна, що вийду туди, куди очікую. Львів водить, кружляє, запаморочує – та я не ображаюся на нього, навпаки, – знов і знов потемки виходжу блукати його лабіринтами. Це така гра. Наша з ним спільна гра, нова і цікава.

Проте лишаються так само істинними, витримують перевірку часом і деякі старі враження та оцінки. Бо не настільки запаморочило голову, щоб, за гамлетівським визначенням, "при східному вітрі не можна було б відрізати сокола від чаплі".

Та, власне, при будь-яких вітрах Театр імені Марії Заньковецької – то константа.

Прямуючи до театрів київських, а надто Національних, майже завжди (виняток – один на кілька років) знаєш, що буде на їхньому кону. Все передбачувано – достатньо лише поглянути на назву театру, прізвище режисера та акторський склад. "І це було... І це буде..." Радісне очікування від театру несподіванки – зайва звичка, і вона тане, здається, невідвратно.

Заньківчани ж пропонують, видається, вистави кількох театрів, а не одного: "Андрея" – за влучною формулою Наталії Єрмакової, "виставу-фреску" (її варто було б грати

заради останньої мізансцени – коли велетень-Стригун випростовується, а біля нього тулиться крихітна Доля – Надія Шепетюк); "Маргаритку" (реж. Г.Воловецька), де головним стає сенс етичний (дай Боже здоров'я і такої дивовижної творчої форми чудовому Олександрові Гринькові ще надовго, взагалі ж любов і шана до літніх – ознака здоров'я родини, у цьому випадку – театральної); "Загадкові варіації", у які занурюєшся без останку (той щасливий випадок, коли режисер Вадим Сікорський на правду "помер" в акторах, – і хто б іще, як не Богдан Козак, зміг би так елегантно підняти цю інтелектуально-парадоксально-сповідальну брилу?!); "Ідіота" Алли Бабенко з його витончено-вишуканою нервовою тканиною; врешті, безпомилково розрахованих на глядацькі симпатії "Коханого нелюба" у постановці Федора Стригуна (у франківців наче й текст не той звучить – зовсім не такий смачний і дотепний) та "Хануму"... Всеядність? – Різноманітність.

Я, зрозуміло – професія вимагає, маю до Театру ім. Заньковецької чимало питань і застережень (здебільшого – щодо застарілих, застиглих візуальних сценографічних форм, які обмежують, затискають, наче тягнуть на дно і постановочну думку, і акторське тривання на кону; та й "ін'єкцій" режисури іззовні гостро бракує). Врешті, все це мені можуть оповісти й самі заньківчани, які краще за будь-кого знають власні проблеми і хвороби. Але те, що їхній досвід для української сцени сьогодні унікальний, "ексклюзивний", – безперечно.

Федір Стригун як керманіч, певне, взагалі лишився "останнім із могикан", що свідомо й добровільно бере на себе певну суспільну місію. І виконує її як може, як уміє, як дозволяють обставини.

За останні десять років ми надто безапеляційно й категорично відмовилися від моделі соціально ангажованого й громадянськи активного театру, замінивши її "чистим мистецтвом", яке виконує щодо суспільства – сказати просто "розважальну" – образливо й не дуже коректно, точніше – терапевтичну функцію.

Зрештою, і культурна політика держави не є сформованою й конструктивною, Національні театри не переймаються зловбоденими проблемами, на їхньому кону – що завгодно: маркіза де Сад, трилогія Птушкіної, таємниці Мадридських дворів тощо, – але не наші сучасники й не наше життя.

Проте успіх "УБН" (не належу до прихильників цієї вистави, але змушена визнати факт) і в Києві, і по всіх усядах, хай би і з присмаком скандалу, об'єктивно свідчить: на театр гострополітичного спрямування є неабиякий попит (може, просто скучили?); є, як кажуть рекламисти, "споживчий сегмент", котрий у ньому зацікавлений. І це – так само іманентна, природна функція театру, як і решта (одною з перших античних трагедій були політично актуальні "Перси" – і далі, далі, далі, усі ці дві з половиною тисячі літ).

Яким має бути такий театр сьогодні й завтра – не знаю. Навряд чи займатимуся ним особисто, та й переважна більшість мого покоління (не кажучи вже про ще молодших), схоже, теж.

А Стригун пре собі того плуга. За що, між іншим, і люблю.